

KONCEPT PRIAMEJ DEMOKRACIE

David Sulík

Všade vo svete, hlavne v Európe je nutné premýšľať o potrebe alternatívneho spôsobu realizácie demokratickej politiky. V podobe, ako sa politika realizuje dnes, politici nie sú schopní riešiť existujúce riziká, ale nemajú ani vplyv na to, aké riziká sa pred nami objavia už zajtra. Je tu nesmierne množstvo nových skutočností, ako sú klimatické zmeny, vývoj vedy a techniky, ktorej smer politici vôbec nie sú schopní predvídať. Politici tak zodpovedajú za niečo, čo nekontrolujú a čomu ani poväčšine nerozumejú. Politické strany ešte vôbec nezaregistrovali, ako prevratne sa naša doba mení. Takmer ako v 19. storočí súperia o priazeň voličov tým, že sa predháňajú lacnými a nereálnymi ponukami. Na to potrebujú čo najväčší rast ekonomiky a čo najväčšiu spotrebu, čím je ich zastarané know-how úplne naviazané na starý spôsob dnes už umierajúcej ekonomiky. O ekologických dôsledkoch tejto svojej politiky mlčia, alebo ju dokonca úplne nezodpovedne bagatelizujú. Treba si s plnou vážnosťou uvedomiť, že politické strany sú historicky vlastne mŕtve, stále však nemôžu zomrieť. Stále by chceli organizovať verejný život. Odvolávajú sa na záujmy demokracie, no fakticky pôsobia proti nej svojím úsilím ovládnuť zároveň parlament, vládu a justíciu, a tak zrušiť deľbu moci, ktorá je základom demokracie.

Takým malým príkladom nepotrebnosti strán je súčasná politická situácia v ČR. Tam po neustálych politických ťahaniciach a nemožnostiach dosiahnuť rozhodujúcu väčšinu sa dostali do patovej situácie. Riešením bolo vytvoriť nestranícku úradnícku vládu odborníkov (vláda J. Fischera) ako východisko z politickej krízy. Zistilo sa, že jej vládnutie je oveľa efektívnejšie a výkonnejšie, bez veľkých škandálov a dokonca jej obľuba a podpora vo verejnosť dosiahla okolo 70% (november 2009), čo je najvyššia miera obľúbenosti akejkoľvek vlády v histórii samostatnej ČR. Takýmto prirodzeným spôsobom ľudia postupne zisťujú, že strany sú im vlastne nanič, že ich ani k vládnutiu a ani k životu nepotrebujú. Česko je malým pozitívnym príkladom trendu, aký sa už začína prejavovať v Európe, t.j. trend smerom k úradníckym vládam, ako aj smerom k rastu počtu tzv. nezávislých poslancov v zastupiteľských orgánoch všetkých stupňov.

Niektoré strany alebo hnutia si uvedomujú tieto skutočnosti a snažia sa vniesť niektoré prvky priamej demokracie do súčasného politického systému. Snažia sa zavádzať pravidlo tvorenia rozhodovania radšej konsenzom než pravidlom väčšiny. V súčasnosti sa niektoré prvky priamej demokracie objavujú vo väčšej alebo menšej miere aj v niektorých krajinách s klasickou formou zastupiteľskej demokracie. Ide najmä o tieto prvky:

Priama voľba prezidenta a občianskych zástupcov (predsedu vlády, starostov, poslancov, sudcov) bez nutnosti ich členstva v politickej strane, a teda ich rozdelenia podľa politickej príslušnosti, čiže možnosť existencie tzv. nezávislého poslanca.

Imperatívny mandát - možnosť občanov odvolávať svojich zástupcov (starostu, poslancov...)

Ludové veto - umožňuje občanom zamietnuť zákon, ktorý prijali ich zástupcovia v parlamente.

Ludová iniciatíva - umožňuje občanom podať návrh na novú ústavnú alebo právnu normu, alebo návrh na zmenu, alebo odmietnutie existujúcej ústavnej alebo právnej normy.

Referendum - priame a záväzné rozhodnutie občanov o verejnej otázke.

Okrem priamej voľby prezidenta, ktorá funguje vo viacerých krajinách, ostatné nástroje priamej demokracie, ako sú priama voľba občianskych zástupcov, ľudové veto a ľudová iniciatíva sú uplatňované v politickom živote EÚ v rôznej, skôr v menšej miere. Imperatívny mandát alebo viazaný mandát, teda možnosť odvolať poslanca svojimi voličmi, sa v praxi uplatňuje väčšinou vo svojej negatívnej podobe. Zvolený poslanec orgánu (napr. parlamentu) s imperatívnym mandátom nerozhoduje podľa svojho svedomia, ale podľa direktív zo straníckej centrály. Pravý imperatívny mandát by znamenal, že poslanec nie je viazaný strane, ale voličom vo svojom volebnom obvode, tí by ho mali mať právo odvolať, vtedy by bol skutočným nástrojom priamej demokracie.

V súčasnosti sa z prvkov priamej demokracie najviac používa práve referendum. Je to veľmi silný nástroj priamej demokracie, ak je naozaj používaný v plnom zmysle jeho politickej sily a nie ako okrajová a doplnková okrasa politického života. V mnohých krajinách, vrátane Slovenska, je referendum skôr trpeným nástrojom. Jeho vypísaniu a použitiu je kladené veľké množstvo prekážok, ako je zozbieranie určitého neadekvátne veľkého počtu podpisov, vyhlásenie a schválenie parlamentom, čo je zase pod kontrolou strán, atď.

Dobрым príkladom pre celú EÚ je Švajčiarsko, ktoré tento nástroj používa naozaj v plnom svojom význame, a tu je skutočným a účinným nástrojom priamej demokracie. Od roku 1847 majú Švajčiari možnosť referenda zakotvenú v ich národnej ústave. Princíp referenda vo Švajčiarsku spočíva v tom, že referendum sa vždy posudzuje každým parlamentom prijatý zákon, ktorým sa mení ústava alebo štát nimi vstupuje do organizácií pre kolektívnu bezpečnosť, do nadnárodných spoločností, ako aj zákony prijaté v skrátrenom legislatívnom konaní. Ďalej referendum podliehajú zákony, ak si to vyžiada 50 000 občanov alebo 8 kantónov v priebehu 100 dní po ich zverejnení.

Z pohľadu antropozofie je priama demokracia cesta k ideálu trojčlenného sociálneho organizmu. Iniciatívne právo (referendum) Švajčiarov je vynikajúcim prostriedkom, ako sa dá štát usmerňovať do príslušných medzí, a suverénnemu občanovi zaistiť skutočný priestor, aby mohol prostredníctvom slobodného duchovného života prirodzene vyvíjať túto sociálnu trojčlennosť. Švajčiarsko je v rámci Európy najďalej v priamej demokracii. Celá EÚ by sa mohla riadiť týmto vzorom. Existoval návrh Holanďana Heinekeho rozdeliť EÚ po vzore Švajčiarska na regióny (kantóny) s 5 až 10 mil. obyvateľov, kde by platil podobný systém priamej demokracie, ako vo Švajčiarsku, čo samozrejme narazilo na silný odpor veľkých politických strán (strata vplyvu), ako aj nacionalistických strán, ktoré v tom videli ohrozenie princípu národných štátov. Pričom národné štáty sú jasným prežitkom 19. storočia.